

Hr. Overlege, dr. Scharffenberg,
O s l o.

Landssvikoppgjøret.

I takknemlighet over at det også i denne tid finnes noen som tør tale for de tause, har jeg lest endel av Deres artikler i "Morgenbladet". Mange ting kunne sikkert i denne sak ha vært anderledes om bakgrunden for selve problemkomplekset på forhånd grundigere hadde vært brakt på det rene. I dagspressen er det i ethvert fall sjelden - for ikke å si, helt utelukket - å kjenne igjen de motiver som for de fleste har ligget til grund for handling og holdning i årene som er gått.

Skjønt jeg nokk forstår at De har fått endel opplysninger fra NS-folk, kan jeg ikke absolutt si jeg kjenner igjen det som var bestemmende for meg med hensyn til medlemskapet i NS. Da jeg imidlertid har følelsen av at det for Dem er om å gjøre å få forholdne best mulig belyst, for derved å finne fram til størst mulig klarhet i saken, tillater jeg meg ved dette brev å gi noen av de momenter som var avgjørende for meg og mitt medlemskap, såvel før som under okkupasjonen. Jeg ber Dem på forhånd undskylde, at fremstillingen - siden det gjelder mitt personlige forhold - nødvendigvis må få et noe selvbio-grafisk tilsnitt og en kanskje påtrengende jeg-form.

Det almindelige medlemskap i NS.

Jeg er nu 51 år og har deltatt aktivt i det politiske liv siden 1924. Fra dette år og til 1933 var jeg sekretær i Gjøvik Borgerparti og i denne stilling den aktivt virkende kraft i partiet, som var en sammenslutning av alle borgerlige elementer, fortrinsvis H. og Fr.v. Personlig tilhørte jeg det siste. I disse år forestod jeg alle valgkamper som forefalt. I mitt virke kom jeg all politisk virksomhet på nært hold. Jeg skal ikke nærmere gjøre rede for mine erfaringer i denne tid, men det gikk såvidt at jeg i april 1933, følte jeg måtte ut av det. Jeg ba meg da frita fra mitt hverv og strøket som medlem. Det politiske liv sto i et høyst ugunstig forhold til mine tanker om begrepet "politikk" i idellø forstand. Jeg må her flette inn at jeg i årene fra 1924 og oppover, har offret megen tid på filosofisk, samvundsvitenskapelig og sosialøkonomisk lesning. Jeg merket dog ingen større ~~politisk~~ innsikt i de viktigste politiske prinsipper hos de menn som sogar raket ganske høyt på den politiske stige, og - det værste av alt - også svært lite av god vilje og idealitet.

Trass i min skuffelse, og at jeg hadde lovet meg selv: "aldri mere politikk", ble jeg tiltalt av Quislings oppfordring til Nasjonal samling og NS. program. Her fant jeg på mange måter igjen de tanker jeg selv hadde kommet fram til, og et livssyn som stemte med mitt eget, nærmest kristelig-nasjonalt-sosialt. I tillegg til min egen lesning og skolering, brakte Q.s artikler og taler meg fram til full politisk bevissthet. Jeg tør si jeg gjennom årene ble ganske grundig politisk skolert. Partiet - eller "Bevegelsen", som det dengang het - var idealistisk preget og stillte store krav til medlemmenes offervilje og uegennytte.

Jeg var på dette tidspunkt (i 1933) selstendig forretningsmann, etter at jeg i en årrekke hadde virket som revisor i bank- og forretningsvirksomhet, saant i kommunen og kommunale institusjoner.

På oppfordring stillet jeg meg i 1940 til disposisjon for AT og flyttet til Oslo våren 1941. Jeg overdro forretningen - som brakte sin innehaver ca. kr. 40.000.- om året og tok stilling i AT på

grunnlønn kr. 7.650.- - pensj.innskudd 10 %. I 1941 ble jeg som partitillitshverv pålagt å forestå redaksjonen av NS-Månedshefte, en publikasjon til skolering av partiets medlemmer, og utgitt av partiets opplæringsavdeling. Jeg har mange gange undret meg over at jeg fikk dette oppdrag. Jeg hadde ikke overfor noen gitt noe bevis om evner som skribent. Jeg visste bare at det var etter Q.s personlige ønske. Jeg tror jeg nu etter 1945 har funnet en forklaring på dette. I årene før krigen kom jeg ofte i personlig berøring med Q. Det hendte jeg besøkte ham under tilfeldige Oslo-opphold, og han var som regel gjest i mitt hjem under sine reiser på mine kanter. Q. var ingen taletrengt, men heller taus mann. Det er sandsynlig at jeg under våre samtaler har talt mere enn ham. Dog må våre samtaler ha gitt ham en følelse av et visst tankebeslektskap. Under fengelsesoppholdet i 1945 leste jeg om høsten dette år i avisene at han hadde arbeidet med et stort filosofisk verk, som såvidt jeg forstod bar tittelen "Synteismen". Avisen kunne fortelle at dr. Leikvam hadde sett dette verk og uttalt seg om det. Nu etterpå, ser jeg at alt jeg har skrevet handler om sammenfattninger, synteser. Men redaktørvirksomhet hadde svært liten befattning med noen aktuell situasjon, men dreiet seg vesentlig om det, jeg-~~xxxx~~ kanskje noe pretensios- vil kalle politisk filosofi. Personlig hadde jeg ganske tidlig erkjent "denne dunkelt følte splid, imellem tingen som den er, og som den skulle være", som Ibsen sier det. En sammenfattning av livsbegrepene, livsyttringene, livsformene, sto for meg som en nødvendighet, og partiet gjaldt for meg som en åndelig bevegelse, som ut fra det ville forme et politisk program. Den "nazisme" som pressen har vært overfylt av de siste par år, har jeg overhodet ikke hatt kjendskap til.

Jeg anser det nu for sikkert at Q.s tanker merkbart hadde preget min oppfatning. Han talte jo ofte om et kommende "tredje rike" (ikke å forveksle med det historiske tyske tredje rike), men nærmest dette i rike i Ibsens versjon i Keijser og Gallilæer". Også i et brev til sin hustru like før han døde, dveler han ved disse tanker om et kommende rike. Jeg erindrer at under mine samtaler med ham, brakte tankeforbinnelsene meg i direkte kontakt med denne bøn "Komme Ditt rike". Personlig er jeg ikke i tvil om, at det Q. hadde i tankene, og det han ville yte sitt bidrag til å fremme, var en fremtidig livsform, som betydde en åndeliggjøring, en helging av hele jordlivets mangfold, en sinnets adel som løftet alle livsverdier opp i en ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ ny syntese.

Mere eller mindre bevisst har jeg altså fulgt hans tanker i mitt arbeid, og hvad jeg ovenfor har nevnt som min oppfatning av Q.s tilvarelsessyn og tilvarelsesoppgave, var i ett og alt også blitt mitt. Jeg hadde også sett noe av et program i disse ord av Thomas Mann: "Det som er nødvendig, det er at vi finner igjen den suverene målestokk, som fakta, mennesker og verk kan måles med og som gir dem deres menneskeligverdi".

Stor betydning hadde det også for meg, at partiet blant sine, kunne regne et så fint og edelt menneske som dr. jur, og phil. Hermann Harris Aall, hvem jeg ofte hadde den glede å veksle tanker med. Hans litterære produksjon har en slik etisk kvalitet at jeg skulle ønske noen hver fikk anledning til å stifte bekjentskap med den. Jeg ville da særlig henvisse til hans "livslover" som utkom i 1932. Han har bl.a. formet dette, som også var blitt en av mine programsentenser, og som sammen med det foregående var med å dannet grunntonen i mit arbeie: " Ethvert menneskes kall er det, å skape en bedre verden enn den det fødtes til".

Jeg var opptatt og lykkelig ved mitt arbeid, som også for meg personlig betød en åndelig vekst. En annen ting er det, at slik åndelig-teoretisk behandling av tidens problemstoff i en tid da kamp på liv og død foregikk omkring en, ikke alltid kunne finne det opplatte sinn å senke seg ned i. Men det er allikevel sikkert at mange - svært mange sogar - hadde grepet det og derved følte at de stod i en hellig pakt. Det er selvsagt, at under de forhold disse menne-

sker idag står for retten, finner de det vanskelig å kunne belegge sine ord, slik at de har tydd til å bruke klisjeer, som denne, at de "ville praktisk kristendom". Dette dekker dog på en måte hva de ville ha sagt og nokk med andre ord har ment. Derfor er det et faktum at samvittigheten er minst trykket under rettsforfølgningen. Når da også mange hevder, at de ikke frykter hverken Guds eller historiens dom, så er dette et uttrykk for den samvittighetsrenhet de virkelig føler i disse saker. Ikke bare i relasjon til det som de så som partiets og sin egen vilje i ideen og den store prinsipielle programutformning, men også i relasjon til de forhold som rådde under okkupasjonen, og som jeg i det følgende avsnitt vil behandle.

Medlemskapet etter 9. april 1940.

Da de dramatiske begivenheter inntraff i 1940, var jeg altså medlem av NS. De som var medlemmer da sto i en helt annen stilling enn de som ikke var medlemmer på dette tidspunkt. Alle andre kunne "vente og se", la begivenhetene utvikle seg, holde standpunktene flytende, bruke ord "med dobbelt bund" o.s.v. Det faktiske medlem måtte finne standpunktet hurtigst mulig - det var et kategorisk enten/eller som en på kortest mulig tid måtte finne avgjørelsen i.

Jeg var på denne tid meget energisk i det å bringe på det rene de faktiske forhold. Jeg har i det forsvarsskrift jeg har utarbeidet for byretten punktvis gjort rede for de grunner som var avgjørende for meg. Denne fremstilling blev for lang om jeg tok den med her. Men alt på dette tidspunkt kan jeg fastslå at disse grunner vil få historiens konsens som relevante historiske fakta.

Konklusjonen av mine undersøkelser og drøftelser ble, at medlemskapets fortsettelse var en nasjonal plikt. Jeg ber Dem som bakgrund ta i betraktning at jeg i en årrekke hadde vært politisk våken, jeg kunne lett følge den politiske utvikling og danne meg en mening. 9. april 1940 kom som en bekreftelse på det jeg på forhånd måtte se som resultatet av utviklingens gang. De som ikke så det, var i første rekke de som "vakt skulle være". De hadde, etter alt å dømme, intet sett og intet forstått, og i et hvert fall, intet gjort, trass i advarsler fra år tilbake og en ganske sterk oppinion i folket. Jeg hadde under disse forhold - for å si det omsvøpsløst - mistet enhver tillit til Norges styrende menn. På den annen side stod Q. hvis framsyn hadde fått rett av utviklingen selv, og hvis personlighet raket opp over de fleste. I den hektiske tid da jeg søkte holdepunkter for et standpunkt, lyttet jeg selvsagt til alt som kunne antas å bringe klarhet. Jeg støtte herunder på mange usannferdige påstander fra de rømte myndigheter, påstander hvis uverderheftighet ofte øyeblikkelig og på stedet kunne påvises. En sviktende tillit fikk derved liten sjanse til å styrkes. Utfaldene og beskyldningene mot Q. gjorde intet inntrykk på meg under disse forhold. Simpelhet var jo gjennom årene legalisert som politisk kampmiddel, og Q. hadde såvisst ikke gått klar av den i den tid han sto fram som politisk partifører. Hele landets oresse hadde jo offret både hederlighet og mere for å gi vårt folk et falsk bilde av hans person. Dette falske bilde hadde også begynt å ta form hos meg, før jeg personlig møtte ham i 1933.

I min politiske lesning var det også en god porsjon folkerett. Våren 1940 måtte denne repeteres, da jeg var klar over at det nu var den som bestemte vår handling og holdning. Vi var m.a.o. underlagt dens bestemmelser. Oslo biskop opptådte også ofte i kringkastningen i de dager og bekreftet dette forhold, samtidig som han så å si ga garanti for at tyskernes opptreden var etter folkeretten. Jeg betraktet ham den gang som nøytral autoritet og en mann som ut fra sin stilling intet annet hadde til hensikt enn å gjøre folket kjent med de faktiske forhold, og hvad det hadde å rette seg etter. -

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
Og tak den tyske front ble folket pacificert, der skulle fred råd, krigshandlinger ikke finne sted og fra adm.rådet ble det gitt ordre om samarbeide med okkupasjonsmakten, stå til i tjeneste for tyskerne. Dette skjedde ennå mens krigen pågikk i noen del av landet og mens konge og regjering ennå oppholdt seg innenfor landets grenser. Såvidt jeg erindrer, var Oslo kommune iferd med å bygge ut Fornebu for den tyske krigsmakt, før de trakter hvor jeg bodde var kommet innenfor okkupasjonssonen.

Hele folket - også de lærde - taler om okkupasjon og okkupasjonsmakt. Jeg er av den oppfatning - og jeg tror det er riktig - at der hvor okkupasjonen er et faktum, der har krigen og krigshandlingene opphørt. (kfr. foran anførte om dette). Krig og okkupasjon kan ikke forekomme samtidig. Det ene avløser det annet. Dette fikk det norske folk en grundig og utvilsom anskuelsesundervisning i i 1940. En kan altså ikke samtidig tale om okkupasjonstiden og at vi var i krig med Tyskland.

Jeg var helt klar og uten tvil om hvordan forholdene utviklet seg i vårt land på forsommeren 1940, og jeg tror at intet menneske - med krav på å bli trodd - vil hevde at det ikke var klar over at det var skjedd en fullstendig kapitulasjon den 10. juni 1940. Selv uten det helt overbevisende kapitulasjonsdokument som ble undertegnet den dag, måtte ethvert folkerettskyndig menneske - og andre også - være klar over at krigen i Norge var slutt. Folket var også klar over dette faktiske forhold og var lettet og lykkelig ved det. Selv Kongen henstiller til folket på fallrepet, i full forståelse av folkerettens krav, om ikke å opptre slik at okkupasjonsmakten fikk anledning til å ta represalier til ulykke for dem det da ville gå ut over. Krigen i Norge var altså slutt, og ingen har siden kunne fortelle meg når den begynte igjen, i tilfelde da i klar overtrådelse av kapitulasjonsavtalens § 1, om " ikke å gripe til våpen igjen mot det tyske rike eller dets allierte så lenge den pågående krig varer".

Hr. doktor! Jeg ber undskylde at dette på mange måter kan oppfattes som at jeg vil docere for Dem, folkerett og andre beslektede materier. Det er dog ikke meningen. Det er min egen oppfatning jeg vil ha frem, det er ikke min hensikt hverken å docere for Dem eller polemisere mot Dem. De må da venligst ta formen som den blir.

Det er for deminnviende en kjent sak, at det fordi krigstilstanden er opphørt, ikke er en selvsagt ting at freden er inntrådt. Sammenlign i dette tilfelde Tyskland nu. Professor Frede Castberg sier i sin "Folkerett" side 195/196: "Krig kan opphøre ved at den praktisk talt ebber ut. Krigstilstand vedvarer ikke selvom fredsslutning ikke er inngått, tiltross for den faktiske situasjon". Da Q. 1 februar 1942, under statsakten på Akershus, uttalte, at det var regjeringens første oppgave å slutte freden med Tyskland, var jeg ikke i tvil om hva han mente. Han mente akkurat det samme som Berggrav og Pål Berg sommeren 1940, etter kapitulasjonen. En formell fredsavtale på et hvilket som helst tidspunkt under okkupasjonen, ville bety at denne gikk over til besettelse. Vårt land ville m.a.o. komme i samme situasjon som Danmark til 1943. Det ville få betydning av stor rekkevidde. Rikskommisariatet opphevet, avslutning av tysk innblanding i indre norske forhold, Norge trukket ut av det videre krigsspill og at besettelsesmakten selv måtte overta omkostningene ved å stå i landet. Nøitralitet og fred gjenopprettet.

Bestrepelsene lykkedes ikke. Jeg kan tenke meg særlig to årsaker. For det første ville det bety en betraktelig belastning på det tyske krigsbudsjett. De milliarder som vårt land ville spare ved det, måtte Tyskland da selv overta. Hvorfor skulle de gi avkall på det som de tidligere norske myndigheter hadde spillt som en uomtvistelig rett i Deres hender? For det annet; det norske folks holdning til okkupasjonsmakten. Dette siste kunne i alle fall tjene som begrunnelse for avslag, for å fortie at det første tallet mest.

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie 2011
Og da den tyske front ble folket pacificert, der skulle fred råd, krigshandlinger ikke finne sted og fra adm.rådet ble det gitt ordre om samarbeide med okkupasjonsmakten, stå til i tjeneste for tyskerne. Dette skjedde ennå mens krigen pågikk i noen del av landet og mens konge og regjering ennå oppholdt seg innenfor landets grenser. Såvidt jeg erindrer, var Oslo kommune iferd med å bygge ut Fornebu for den tyske krigsmakt, før de trakter hvor jeg bodde var kommet innenfor okkupasjonssonen.

Hele folket - også de lærde - taler om okkupasjon og okkupasjonsmakt. Jeg er av den oppfatning - og jeg tror det er riktig - at der hvor okkupasjonen er et faktum, der har krigen og krigshandlingene opphørt. (kfr. foran anførte om dette). Krig og okkupasjon kan ikke forekomme samtidig. Det ene avløser det annet. Dette fikk det norske folk en grundig og utvilsom anskuelsesundervisning i i 1940. En kan altså ikke samtidig tale om okkupasjonstiden og at vi var i krig med Tyskland.

Jeg var helt klar og uten tvil om hvordan forholdene utviklet seg i vårt land på forsommeren 1940, og jeg tror at intet menneske - med krav på å bli trodd - vil hevde at det ikke var klar over at det var skjedd en fullstendig kapitulasjon den 10. juni 1940. Selv uten det helt overbevisende kapitulasjonsdokument som ble undertegnet den dag, måtte ethvert folkerettskyndig menneske - og andre også - være klar over at krigen i Norge var slutt. Folket var også klar over dette faktiske forhold og var lettet og lykkelig ved det. Selv Kongen henstiller til folket på fallrepet, i full forståelse av folkerettens krav, om ikke å opptre slik at okkupasjonsmakten fikk anledning til å ta represalier til ulykke for dem det da ville gå ut over. Krigen i Norge var altså slutt, og ingen har siden kunne fortelle meg når den begynte igjen, i tilfelde da i klar overtrådelse av kapitulasjonsavtalens § 1, om " ikke å gripe til våpen igjen mot det tyske rike eller dets allierte så lenge den pågående krig varer".

Hr. doktor! Jeg ber undskylde at dette på mange måter kan oppfattes som at jeg vil docere for Dem, folkerett og andre beslektede materier. Det er dog ikke meningen. Det er min egen oppfatning jeg vil ha frem, det er ikke min hensikt hverken å docere for Dem eller polemisere mot Dem. De må da venligst ta formen som den blir.

Det er for de innviede en kjent sak, at det fordi krigstilstanden er opphørt, ikke er en selvsagt ting at freden er inntrådt. Sammenlign i dette tilfelde Tyskland nu. Professor Frede Castberg sier i sin "Folkerett" side 195/196: "Krig kan opphøre ved at den praktisk talt ebber ut. Krigstilstand vedvarer ikke selvom fredsslutning ikke er inngått, tiltross for den faktiske situasjon". Da Q. 1 februar 1942, under statsakten på Akershus, uttalte, at det var regjeringens første oppgave å slutte freden med Tyskland, var jeg ikke i tvil om hva han mente. Han mente akkurat det samme som Berggrav og Pål Berg sommeren 1940, etter kapitulasjonen. En formell fredsavtale på et hvilket som helst tidspunkt under okkupasjonen, ville bety at denne gikk over til besettelse. Vårt land ville m.a.o. komme i samme situasjon som Danmark til 1943. Det ville få betydning av stor rekkevidde. Rikskommisariatet opphevet, avslutning av tysk innblanding i indre norske forhold, Norge trukket ut av det videre krigsspill og at besettelsesmakten selv måtte overta omkostningene ved å stå i landet. Nøitralitet og fred gjenopprettet.

Bestrepelsene lykkedes ikke. Jeg kan tenke meg særlig to årsaker. For det første ville det bety en betraktelig belastning på det tyske krigsbudsjett. De milliarder som vårt land ville spare ved det, måtte Tyskland da selv overta. Hvorfor skulle de gi avkall på det som de tidligere norske myndigheter hadde spillt som en uomtvistelig rett i Deres hender? For det annet, det norske folks holdning til okkupasjonsmakten. Dette siste kunne i alle fall tjene som begrunnelse for avslag, for å fortie at det første tallet mest.